

İbrahim Paşa Camiası ve Üniversite Kitaplığı

Kapudan İbrahim Paşa camiası, Beyazıt'tan Süleymaniye'ye giden Takvimhane cadde- si üzerinde, Üniversitenin batı tarafındaki dış kapısının karşısına tesadüf eden adanın köşe- sinde kâindir. Etrafında vâkıfın ailesinden bir çok kimselerin medfun bulunduğu bir hazire ile, doğu köşesinde bir sebil bulunan camianın şimal tarafında vaktiyle mevcut olan hamamın yerinde bugün Üniversite Kitaplığı bulunmak- ta ve batı tarafında kısmen yıkılmış olan Sib- yan Mektebinin üstünde ahşap küçük bir ev görünmektedir.

Bu camianın banisi olan İbrahim Paşa. Mora'da Tripoliça'da doğmuş, genç yaşında İs- tanbul'a gelerek akrabası vasıtasıyla Saraya girip «*Matbahı amirei sultanî huddamı idadına dahil*» olmuştur. Koyun kâtipliği ile saraydan çıktıktan sonra, Eski Saray pazarbaşlığına tayin edilmiş, nihayet Çorlulu Ali Paşay ainti- sapla Trablus'u Şam valiliğinde kethüdası ol- muş ve efendisinin sadaretinde bir müddet bu hizmette bulunmuştur. 1118-1706 senesinde ve- zarette Kapudanı deryalığa nasbolunan İbrahim Paşaya bu hizmetten azlinden sonra Mısır Va- lililiği ve emirülhacılık (1121-1709) verilmiş, erte- si sene azlolunarak hapis ve Sinob'a nefye- dilmiştir. 1125 de afve mazhar olarak Halep (1126-1714), Sayda, Kudüs (1128-1715), Şam, ikinci defa Halep (1129-1716) valiliklerinde bu- lunmuş, aynı senenin Rebiülevvelinde ikinci defa Kapudanı deryalığa getirilmiştir.

İbrahim Paşa (1129-1716) senesinde İmroz

İstanbul Üniversitesi Kitaplığı
Bibliothèque de l'Université d'Istanbul.

adası sularında bulunarak Çanakkale Boğazını tehdid eden Venedik donanmasile muharebeye tutuşmuş, düşmanı mağlûp ve firara mecbur eylemiştir. Kaçan düşmanı takibeden Kapudan İbrahim Paşa, Venediklilere bir iki yerde yetişmiş ve bilhassa Anapoli civarında tekrar muharebeye tutuşarak bir daha galebe kazanmıştır.

1130-1717 senesinde Kapudanı deryalıktan

azledilen mumaileyh evvelâ Azak muhafızlığına, daha sonra Girit eyaletine tayin olunmuş ve (1137-1724) senesinde orada vefat ederek Kandiye'de bina ettirdiği mektebin civarına defnolunmuştur.

"Akil, kâmil, asarı celileye mail bir veziri kârdan" olmakla şöhret kazanan İbrahim Paşa "İstanbul'da Sarayı Atiki sultanî (bugünkü Üniversite binası) mukabilinde bir camii şerif, mektep, sebil ve hamam" inşa ettirdikten başka "maskatı re'si olan Mora ve vali olduğu biladı mamurede cami ve mektep" binaları yaptırmıştır.

Cami — Ahsap bir çatı ile örtülü bulunan cami, 17 metre boyunda ve 14 metre eninde olup, duvarları bir sıra küçük boyda küfeki taşı ile iki sıra tuğladan inşa edilmiş, klâsik üslûpta bir binadır. Alt sırası düz ve üst sırası mütekâtî kemerli, alçı çevreli pencereleri ve taştan mütenasip bir minaresi vardır. Evvelce mevcut ahşap son cemaat yeri harap olduğundan, Evkaf tarafından kaldırılmıştır. Ahşap tavanı kapıya yakın iki adet pembe granit antika sütuna istinat etmektedir. Basık kemerli kapısının üstünde sülûs yazı ile yazılmış üç satırlık arapça şu kitabe vardır:

Tercümesi:

Bu saâlam camii ve yüksek mabedi hazreti vezirülmükerrem ve cenabı düsturülmufahham beytullahı Muallânın banisinin namdası olan Kapudan İbrahim Pasa. Allah ona ahirette ve dünyada iyi bir hayat versin. kurdu. tesis etti ve yükseltti. Tamamlanması 1119 senesi Zilhiccesine tesadüf etti. Allah onun bu iyiliğini ve mütebaki hayırlarını kabul etsin ve aelen aiden (hadiselerden) korusun. amin yarabellâlemin.

Sebil — Takvimhane caddesi ile Kapudanı derva sokağının kösesinde bulunan sebil de avrî klâsik üslûpta yapılmış olup bes dillidir. Al-lülümüm sebiller gibi kısmen sokağa çıkıntı teşkil eden bu vanı da istalaktitli başlıkları havi mermer sütunlar üzerine dayanan bes mütekâtî kemeri tasımaktadır. Kemerlerin temnanları taştan ovma mütenevvi tezyinatla süslü ve başlıkların arasındaki sahava talik yazı ile sair Ferdî'nin atideki on beyitli manzum tarihî hakkedilmistir:

Sebilin üzerindeki tarih manzumesi
*Hacı İbrahim Pasa menba'ı bahri kerem
 Kapudanı asrı Sultan Ahmed'i behcet asil.
 Sahı valâ menkibet Dara'ın İskender hadem
 Padişahı rub'umeskûn hadimi beyti Halil,*

*Adl ü insaf'ü zekâ ü rüşdi zatın fehmedip
 Asafı yekta Ali Paşayı ettikte vekil
 Vakti endekte Nizamülmülkü mensi eyledi
 Hüsnü tedbirinde hakbu olunmaz ana adil
 Kâbei maksuda eshabı Safa say'eylesin
 Çünkü oldır rahı Hakka istikâmetle vekil
 Asafı sani çerağı ruşeni i paşayı gör
 Lem'apaş ola İlâhi kevne ta ruzi cezil
 Hayrı mahs idi vücudi, mahsı hayra sarf edip
 Fi sebilillâh su qibi malını etti sebil,
 Bu sebil'ü camii'ü hammamı hayrat eyledi.
 Ruzi mahşerde vire Bari Hüda ecri cezil
 Zevraki ikbali seyran eyledikçe âlemi
 Seyli baranveş ola a'dasının ömrü acil
 Ferdî i sirineda tarihi itmanın dedi
 Yaptı İbrahim Paşa aynı zemzemdir sebil.*

Zamanla kubbesi ve saçakları harabolmuş, sanatlı bronz parmaklıkları sökülerek yerleri duvarla kapatılmış olan sebil, 1944'te «İstanbul'u Sevenler Kurumu» nun lûtufkâr yardımıyla saçağı yeniden betonla yapılmak ve kırık parmaklıkları buldürularak eski nümuneye göre döktürülmek ve kubbesi sıvanarak âlem takılmak suretiyle mükemmel bir surette tamir edilmiştir.

Üniversite Kitaplığı — Bugün Üniversite Kitaplığının bulunduğu yerde vaktile İbrahim Paşanın hamamı mevcutmuş. Müruruzamanla hamam metruk bir hale gelerek II. Mahmut devrinde Takvimhane matbaasını içinde barın-

Üniversite Kitaplığının cephesinden
 Une partie de la façade de la Bibliothèque.

dırmıştır. Bir müddet sonra, aynı bina içine, rüşdiye mekteplerinin tesisi sırasında «İbrahim Paşa Rüşdiyesi» namile bir mektep yerleştirilmiş ve bu mektepte Müzeler Müdürü Halil Etem, İbnülemin Mahmud Kemal, Galip Mübarek, Efdalettin Tekiner gibi son devrin bazı kıymetli zatları Tatar Hoca denmekle maruf Hasan Efendiden ders okumuşlardır. Rüşdiye 1888 senesine kadar burada kalmış ve 1889 da yerine Dilsiz mektebi açılmıştır; 1890 senesinde vukua gelen zelzelede bina fazlaca haraboldüğünden, bir müddet metruk bir halde kalmıştır. Meşrutiyetin ilânını müteakip Evkaf Nazırı olan Ürgüplü Hayri Efendi zamanında, 1912 de hamam binası tamamen yıktırılarak yerine Evkaf sermimarı bulunan Kemalettin Beye bugünkü bina "Kadılar" mektebi olmak üzere yaptırılmıştır.

Medreselerin lâğvı üzerine 1924 te Darülfünunda açılan İlahiyat Fakültesi kısa bir müddet tedrisatını burada icra etmiş ve aynı yılda Üniversite Kütüphanesinin tesisi takarrür edince, Fakülte merkez binasına naklolunmuştur.

Bu bina kitaplık olmak üzere yapılmış olmakla beraber, beton tavanı ve taş merdiveni ile tamamen kârgir, aydınlık, kullanışlı ve modern sıhhi tesisatı havi olduğundan, kütüphane için mevcut binaların en elverişlisi bulunduğu görülerek, o zaman Darülfünun Emmini bulunan İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından çatısı betona tahvil ettirilerek 1924 senesinde Kütüphaneye tahsis edilmiştir.

Bütün bunlarla beraber, Kitaplığın geniş bir okuma salonundan mahrum bulunması en büyük bir sıkıntı tevhit ettiği için Kitaplık Müdürünün müteaddit ve devamlı teşebbüsleri neticesi olarak Üniversite teşkilâtı yapıldığı sırada, Maarif Vekili bulunan rahmetli Reşid Galib'in himmetile, kadro harici bulunan cami, Heyeti Vekile kararı alınmak suretile Üniversite Kitaplığına devredilmiştir. Cami, kurşunları eksilmiş olan damı kiremitle örtülmek, sıva ve alçı pencereleri yenilenmek ve içersine kalorifer tesisatı temdit edilmek suretile asıl binaya bir dehliz ile raptedilmiş ve okuma salonu haline getirilmiştir.

Kitaplığın teşkili — Kitaplık eski Darülfünun Edebiyat, Fen, Hukuk ve İlahiyet Fakültelerinin kütüphanelerinin bir araya getirilmesi ve Cumhuriyet Hükümeti tarafından Darülfünuna verilmiş olan İkinci Abdülhamid'in Yıl-

Üniversite Kitaplığından bir oda
Une Chambre dans la Bibliothèque.

dız'daki kütüphanesi ile Halis Efendi, Rıza Paşa, Sahib Molla kütüphanelerinden teşkil edilmiştir. O zamandan beri kitaplığın mevcudu ağır, fakat muntazam bir surette inkişaf ve tezayüt etmiştir. 1933 te Üniversite teşkilâtından sonra bazı fakülteler tekrar kitaplık tesisine başladıklarından, Üniversite Kitaplığı mubaayat hususunda yalnız ansiklopedik ve bibliyografik eserlerle Türk ve İslâm kültürünü, memleket tarih ve coğrafyasını ilgilendiren Garp eserlerini ve bilhassa Edebiyat Fakültesini ilgilendiren eserleri ve eski Türkçe kitapları toplamağa gayret etmiştir. 1934 yılında yürürlüğe giren «Basma yazı ve resimleri derleme» kanunu gereğince Türkiye Cumhuriyeti hudutları içinde basılan bütün kitap, dergi, gazete ve resimlerin birer nüshasını almağa hak kazandığından, kitaplık bu tarihten sonraki bütün bu neşriyatı ihtiva etmektedir.

Bunların sayesinde İstanbul Üniversitesi Kitaplığı Türkiye'nin en zengin kütüphanesi haline gelmiştir. İkinci cihan harbinin güçlüklerine rağmen Kitaplık bütçesinin genişliği nisbetinde yabancı neşriyatı takip etmek imkânını bulduğundan, şimdi bütün büyük memleketler kitapçıları ile münasebette bulunmaktadır. Bundan maada Üniversite Kitaplığı bazı Avrupa üniversitelerinin akademik neşriyatını mubadele suretiyle almaktadır. Kitaplık, kütüp-

Kitaplığın birinci kat merdivenbaşı
Intérieur de la Bibliothèque.

hanecilik bilgisi noktai nazarından mühim eserlere malik olduğu için Üniversitenin diğer kitaplıklarına bir öğretim merkezi ve bir örnek vazifesi görmektedir.

Kitaplığın mevcudu — Üniversite Kitapların ekserisi Şarka ve bilhassa Türkiye'ye ait eserlerdir. Gayet zengin ve güzel bir surette ciltlenmiş Türkçe, Arapça ve Farsça kitaplar ve Avrupa hükümdarları tarafından İkinci Abdülhamid'e hediye edilmiş kıymetli albomlar Yıldız Kütüphanesinden gelmiştir. Mevcut dergi ve serilerin yekünü mühim bir miktara baliğ olmaktadır. Bunlar arasında bulunan eski Türkçe dergi koleksiyonlarının tamamlanmasına çalışılmaktadır. 1934 ten beri gelen bütün Türk gazeteleriyle beraber birçok eski gazetelerin koleksiyonları da bulunmaktadır. Bu suretle İstanbul Üniversitesi Kitaplığı Türk neşriyatı noktai nazarından dünyanın en zengin kitaplığı sayılabilir.

Kitaplığın Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere 20.000 cilt ihtiva eden yazmalar kısmında nadirlik, eskilik, yazı güzelliği, minyatür, tezhip ve cilt sanatı, müellif veya meşahir el yazısı itibariyle mühim ve kıymetli eserler mevcuttur. Kitaplıktaki minyatürlü yazma eserlerin kitaplık müdürü tarafından hazırlanan katoloğu İstanbul'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü memuarlarının birinci sayısını teşkil

etmek üzere Paris'te 1933 yılında de Boccard Neşriyat evi tarafından yayınlanmıştır.

Kitap ve dergi adedi — Üniversite Kitaplığındaki basma ve yazma kitapların yekünü 148.300 cilt, Derleme Müdürlüğünden gelen Türk dergilerinin adedi 330, Türk gazetelerinin sayısı 200, abone olduğu yabancı mecmuaların ise 100 dür.

Kitaplıktan istifade şekli — Üniversite Kitaplığı binasının darlığı hasebiyle iare ve yerinde okuma işleri bazı tahdidata tabi bulunmaktadır. Harice kitap yalnız Üniversite Tedris Heyetine dahil bulunanlara verilir. Okuma salonuna profesörlerden başka Fakülte kitaplıklarında aradıkları kitapları bulamıyan ileri öğrenciler kabul edilir. Yalnız kendi kitapları ile çalışmak istiyen öğrenciler için de pazar da dahil olmak üzere her gün saat 7 den 22 ye kadar açık bulunan geniş bir okuma salonu vardır. İstanbul'da Üniversite Kitaplığından mada, umumî bir ilmi kitaplık bulunmadığından, araştırmalar yapmak ihtiyacında bulunan ve Üniversiteye mensup olmıyan ilim adamları ile devlet memurları da kitaplıktan istifade edebilirler. Okuma ve iare işlerini tabii şekle koymak için yeni bir kitaplık inşası tasavvur edilmektedir. Bu yapılmaya kadar Üniversitenin fakülte ve enstitü kitaplıklarının öğrencilerin okuma ihtiyaçlarını tatmine yardım etmeleri gerekmektedir.

Kitaplığın Holü
Coin du Hall de la Bibliothèque de l'Université.

Kitaplıktan istifade mevcut kataloglarla kolaylaştırılmıştır. Bütün basmalar için fiş üzerinde iki umumî katalog mevcuttur. Birincisi Amerikan sisteminde «*dictionary catalog*», ikincisi desimal tasnif sistemine göre hazırlanmış «*metodik katalog*» dur. Bundan başka, Arapça ve Farsça kitapların, umumî katalogdan maada, arap harfleriyle yazılmış alfabetik bir fiş katalogu daha mevcuttur. Yazmaların da dillerine göre alfabetik ve sistematik fiş Katalogları hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesi mezuniyet tezlerinin, fotokopilerin ve mikro-filmlerin de hususi katalogları vardır.

Açılış zamanları — Üniversite Kitaplığı

pazardan maada hergün saat 9 dan 12 ye ve 13 ten 17 ye, cumartesi günleri de 9 dan 13 e kadar açıktır. Yaz sömestri esnasında okuma salonu saat 18 e kadar açık bulundurulur.

Şarkiyat Enstitüsü — Pek büyük bir kısmı Üniversite Kitaplığına ait kitap ve dergilerle teşkil edilmiş olup Prof. Helmut Ritter'in müdürlüğü altında bulunan Edebiyat Fakültesinin Şarkiyat Enstitüsü. Kitaplığın içinde bulunmaktadır. Bu Enstitünün 3.000 cilt ihtiva eden referans kütüphanesi araştırma vasıtalarının genişliğiyle dünya müsteşrikleri nezdinde rağbet kazanmıştır.

Fehmi KARATAY

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi

